

Czóbel és Ziffer

Czóbel Béla és Ziffer Sándor kapcsolatának eddig ismeretlen dokumentuma egy gyorsrajz, amelyet Ziffer készített Czóbélről. A krocki (ceruzarajz, papír, 20×16 cm) Czóbél kockás szveterben, munka közben ábrázolja, bal kezében festőpalettával, a kinyújtott jobb kar csak félig látszik. Czóbél összehúzott szemmel összpontosít, orra kicsit felhúzdódik, ezért az arc enyhén karikírozott jelleget kap. Az előadásmód erőteljes, lendületes, mesteri biztonsággal lényegre menő. Szellemes a karakter érzékeltetése, a borostás arc, a felgöndörödő hajtincsek, a legörbülő orr és alsóajak; a test mintha hullámsana a munka hevében. A jobb felső sarokban dátum és szignó: „Czóbélről rajzoltam 1906 Ziffer Sándor.” (L. folyóiratunk 918. lapján.)

Idézzük fel a körülményeket is, amelyek között ez a krocki létrejött, illetve Czóbél és Ziffer rövidéletű barátságát. 1904 őszén ismerkedtek meg Budapesten a Kairó kávéházban, jőnevű írók, művészek találkozóhelyén. Czóbél útban volt Nagybányáról Párizsba. Ziffer Tésöről érkezett, Hollósy müncheni iskolájának nyári gyakorlatáról, azzal a megbízással, hogy a Könyves Kálmán művészeti intézet Nagymező utcai termeiben az iskola kiállítását megrendezze. A tárlat figyelemreméltó sikert hozott Ziffernek is, felfigyeltek rá, „jó sajtója” volt. Őt kiállított munkájából négyet festőművészek vásároltak meg.¹

1906 tavaszán Ziffer válságos szakaszában találkozott újra Czóbellel, ugyancsak Budapesten. Nem sokkal azelőtt beszélt Hollósyval a Balaton kávéházban; levélben kérte erre a találkozóra, mert újra követni akarta iskolájába, ám anyagiak hiányában tanára és eszményképe, Hollósy nem fogadta be, s ez teljesen megrendítette. Czóbél Párizsból érkezett, ahol a teleket töltötte, míg nyaranta 1902 óta Nagybányán dolgozott Iványi Grünwald Béla mellett.

A két fiatal festő hamarosan összebarátkozott. A jelentős művészi és elméleti felkészültségű², de aggályos és nehézkes Ziffert a világot járt és hajlékonyabb Czóbél igyekezett meggyőzni, hogy már nincs szüksége iskolai tanulásra, önállóan kell dolgoznia, s magával vitte Nagybányára. Ziffer addig csak hírből ismerte a művésztelepet, bár egykori mestere, Hollósy alapította. Az ő „plebejus demokratikus humanizmusát”³ azonban nagybányai barátai és tanítványai nem értették meg; Hollósy szakított velük, s ettől kezdve a kiábrándult mester iskolájában Nagybányán említeni sem volt szabad; arról pedig — 1902 után — szó sem lehetett, hogy Hollósy-tanítvány Nagybányára is ellátogasson.

Czóbel kedvesen gondoskodott Zifferről; a „Hochstanz“-on vett ki számára szobát; ő maga a Fűrész utcában lakott, abban a házban, amely később Kádár Géza festőművész, majd veje, Vida Géza szobrászművész tulajdonába került. Együtt étkeztek, s beszélgetéseik során Czóbél a legújabb francia irányzatokat — a hivatalosan akkor még elrettentő példaként emlegetett Cézanne, Van Gogh, Gauguin, de főleg eszményképe, Matisse festészetét magyarázta. Ez utóbbiról valóságos „matissziádákat” zengett⁴. Czóbél tucatnyi festményét is magával vitte — arcképet, csend-életet, akt-kompozíciót — „vastag színes körvonalak közé határolt, élénk pointizált színpoltokkal, a figurális részek rajzában sok jellemző erővel”.⁵ Hírverésével nemcsak fiatal festőtársaira hatott, hanem az ottani tanárookra is. Czóbél magatartásában is volt valami lázadó. Külön „kompániát” igyekezett kialakítani a fiatalokból, akik felfogásukban eltérnek majd az „ókoriak“-tól, ahogy a hagyományos nagybányai utat követő piktorokat nevezte.

Ziffer komoly harcót vívott önmagával. Hollósy tanítása alapozta meg művészetét. A nagybányai festőtelepen sok rokon felfogással találkozott, a tüneményes szépségű táj pedig a természethez való alázatos közeledésre készítette. Lényegében ebben hitt, anélkül hogy mereven szembehelyezkedett volna bármilyen új törekvéssel. Viszont a budapesti díszítő-festő osztályon a Hollósy-iskola előtt eltöltött öt év is erősen rányomta bélyegét, s robusztus, féktelen vérmérséklete is az erőteljesebb zengésű, keveretlen, tiszta színek szabadabb hangzásai s a keményebb, dekoratívabb formák grafikusabb vonalvezetése felé terelték. (Ez már az 1904-es kiállításon is megmutatkozott.) Elmélyült kísérletekbe kezdett. Hónapokon át ecse-

tet sem vett a kezébe, csak rajzolt⁶, jellemekeket, mozdulatokat figyelt meg és sűrített egy-egy vonalba. Ebben a szakaszban jött létre a két fiatal művész barátságának nagyszerű dokumentuma, Ziffer portré-rajza Czóbelről.

Amikor Ziffer úgy érzi, hogy gyors rajzaiban már eluralkodik a rutin, újra ecsethez nyúl. Ezután a festésnél is elhagyja a részleteket a lényegretörő jellemzés érdekében, nagy felületek összefoglalására törekszik, lehetőleg két kiterjedésben, síkban, színeit felfokozza, így Czóbel közvetlen útmutatásai nyomán Matisse felfogásához jut közel.

A két fiatal művész barátsága nem volt hosszúéletű. Czóbel már korábban, Pesten említette, hogy van egy festőművésznő szerelme, anélkül hogy a nevét közölte volna. Egyik közös étkezésük alkalmával Nagybányán Czóbel a Hollósy-tanítványokról érdeklődött s név szerint egy leányról is. Ziffer becsmérőleg beszélt tehetségéről és erkölcsi tartásáról, anélkül hogy tudott volna az érzelmeikről, amelyek Czóbelt hozzá fűzték. Ezután Czóbel fokozatosan elhidegült tőle: munkáit még néhányszor megnézte, baráti érzelmei azonban megszűntek. Egy este Perlrótt-Csaba Vilmosnál találkoztak össze, s együtt távoztak. Ziffer panaszkodott, hogy Hollósy tanításától már eltávolodott, ám az újat még nem érzi át teljesen, s nem tudja, mitévő legyen szorult helyzetében. — Akkor lödd főbe magad! — válaszolt kurtán Czóbel, s otthagya. Abban az évben még találkoztak néhányszor Pesten, illetve Párizsban is, barátságuk azonban nem állt többé helyre.⁷

Összel Czóbel Párizsba utazott, ahol művészbártaival kiállított a Salon d'Automne Fauves termében. Néhány héttel később Ziffer is követte, megnézte a tárlatot, és közvetlen élmények alapján montparnasse-i műtermében Körmendi Frim Jenő festőművésszel, tükör előtt, kettős önarcképbe kezdett. Közben összeveszett Frimmel, levágta és megsemmisítette a kép felét, s a megmaradt, befejezetlen önarckép-részt beküldte az Artistes Indépendants kiállítására.⁸ A csaknem két dimenzióra redukált, alig néhány színben, dekoratíven felfogott és remekül jellemzett portré határkő Ziffer művészi fejlődésében, az első, de nagyon komoly lépés az új úton, amelyen éppen Czóbel hatására indult el. Jellemző, hogy Matisse, aki tagja volt a tárlat rendezőbizottságának, kedvtelven nézegette Ziffer képét: — Végre egy jó munka a sok szemét között! — mondta, majd ő maga választott megfelelő, szembetűnő falat számára, mesélte még akkor az éppen jelenlévő Pór Bertalan, illetve később Czóbel.

Ettől kezdve Czóbel és Ziffer útjai szétváltnak. Előbbi, a lázadó nagybányai ifjú, a magvető, a neókok mozgalmának elindítója, az első magyar a fauves-mozgásban, részt vesz a MIÉNK, a Nyolcak, a KÚT csoportosulásában, az École de Paris jelentős tagja; a minden újra fogékonyan reagáló művész, a szentendrei művésztelep egyik alapjára hosszabb hollandiai, németországi és franciaországi tartózkodás után akkor telepedett le itt, amikor már Európa-szerte elismerték. Utóbbi Nagybányán maradt, ő lett a neókok zászlóvivője s a két világháború között Nagybánya legjelentősebb mestere; művészete kihatott számos ott dolgozó fiatal művészre: Mattis-Teutschra, Nagy Imrére, Szolnayra, Mohira. Részt vett a budapesti új egyesülések tárlatain, bejárta Németországot és Franciaországot anélkül, hogy ott letelepedett s nevet szerzett volna. Kiállított Párizsban, Berlinben, Hamburgban és San Franciscóban a vilákkiállításokon. Pályafutásuk mégsem egyöntetű: Czóbel világhírt vívott ki magának, Ziffer eltemetkezett Nagybányán.

Borghida István

JEGYZETEK

1. A *Pesti Hírlap* kritikusa, Kézdi Kovács László a következőket írja: „A tanítványok közül a leghetesebb Ziffer Sándor, aki rendkívül széles technikával fest. Erős és érett alkotása az önarcképe, napsütésben festve. Szép, a brutálisan nagy színfoltjai mellett is, egy fatanulmánya.“ (1904)
2. Ziffer eredetileg műörténeszi tanulmányok céljából utazott Münchenbe.
3. Németh Lajos: *Hollósy Simon és kora művészete*. Bp., 1956.
4. Ziffer Sándor meghatározása.
5. Réti István: *A Nagybányai Művésztelep*. Bp., 1954.
6. Borghida István: *Ziffer Sándor művészetének kialakulása*. Korunk, 1958. 8:1175—1186.
7. Ziffer Sándor személyes közlése nyomán. Czóbel Bélánál, Szentendrén tett egyik személyes látogatásunk alkalmával, idevágó érdeklődésünkre a mester finoman ennyit mondott: — Ziffer pletykált.
8. Az 1906—1907. évi katalógusban, a 43. lapon: „1906. déc. Ziffer (Alexandre), 14 Avenue de Maine.“